

*Papier
-et Tunnikt
materiale*

Marianne Lenné, burcaukonsulent, Papyrus

Opfordringen lød,
skriv en artikel om
papir til Bogvennen!
Nåh ja, det kunne vel
ikke være så svært,
da det er mit fag-
område, lige bortset
fra min manglende
viden om, hvem det er,
der læser Bogvennen.
Er deres interesse i
papir mest af teknisk
karakter, eller måske
mere på det design-
mæssige niveau? Er der
flest kvinder eller
mænd i læsergruppen
og hvorfor? Hvad vil
de bruge en eventuel
papirviden til.

Derfor – jeg ved noget om papir, men som
det fremgår ikke så meget om dig, – og der-
for tillader jeg mig at gå ud fra et punkt,
hvor jeg er overbevist om, at alle læsere af
Bogvennen er i samme homogene gruppe.
At alle kan lide det trykte papirprodukt,
bogen, og da vor tids bogudformning er
snærmest grænseløs, håber jeg, at de fleste
kan finde enten et svar eller en bekræftelse
på, hvad det er, der stadig i dag – efter 5000
år – gør papiret og budskabet uadskillige.

PARTS
OF
THE
HISTORICAL
AND
STATISTICAL
DESCRIPTION
OF
THE
COUNTY
OF
SURREY
IN
THE
YEAR
1801

140

140

Papir er udledt af det ægyptiske ord papyrus, der er navnet på de planter, der i bearbejdet form blev brugt til skrive-materiale.

Stænglerne klistredes sammen, i 2 lag, vinkelret på hinanden.

Den først kendte papyrus er fra Ægypten fra omkring år 3.000

f.Kr. Man brugte også andre skrivematerialer. Der kendes læder-

ruller fra slutningen af det 2. årtusinde f.Kr. (bl.a. med semitiske

skrifter). I det antikke Pergamon i Lilleasien udviklede man en

teknik, hvor kalve-, gede- eller fåreskind blev bearbejdet til en

tynd membran – pergament – der var stærk og god at skrive på.

Det blev almindeligt fra 200-tallet. f.Kr. De kendte Dødehavs-

ruller fra perioden ca. 150 f.Kr. til ca. 70 e.Kr. er skrevet på per-

gament (og nogle på papyrus).

**CIRKA 100 ÅR
EFTER KRISTI FØDSEL
SKABTE KINESERNE DET ÆDLE
HÅNDVÆRK DET ER AT FREMSTILLE PAPIR.
DE BEARBEJDEDE MORBÆRTRÆETS BASTFIBRE,
RAMIE, DER ER EN GRÆSART, ELLER BAMBUS. DE FANDT EN
MÅDE, HVORPÅ DE KUNNE FLOSSE PLANTEFIBRENE OG BLANDE DEM OP MED
VAND. HEREFTER FILTES FIBRENE TIL ET SAMMENHÆNGENDE MATERIALE. DEN PRODUKTIONS-
TEKNIK ER DEN SAMME, SOM MAN - I STÆRKT FORÆDLET FORM - STADIG BRUGER, NU SMÅ 2000 ÅR SENERE.**

Kineserne forsøgte at holde produktionsteknikken for sig selv.

Året var 1712, og papiret lå i en sirlig bunke på Ludvig Holbergs pult, lige klar til at blive fyldt ud med stærke ord og mening. Papir var ikke hvermands eget, men omkring år 700 begynder papirmagerkunsten sin vandring vestpå.

Nu skriver vi 2005, og i dag er papir for de fleste en selvfølge. Det var man ikke omhyggelig med.

Hvis man ser sig om i næromgivelserne, vil der mange steder være forskellige papirprodukter, der ikke ligner hinanden, men som alligevel er papir. Denne bog, for eksempel, er trykt på papir. Avisen ved siden af er også et papirprodukt. Eller hvad med køkkenrullen, den ligner jo ikke avisen, bogen eller indlægget i CD-coveret? Men alligevel er det alt sammen papir. Der hænger en Le Klint-lampe over bordet. Det kan sagtens være et papirprodukt. Men her skulle man måske forsøge sig med riveteknik, for at tjekke at det ikke er plast. Så er der det papir, man pakker skolemaden ind i – eller bagepapiret, som gør det muligt at bage uden at smøre pladen.

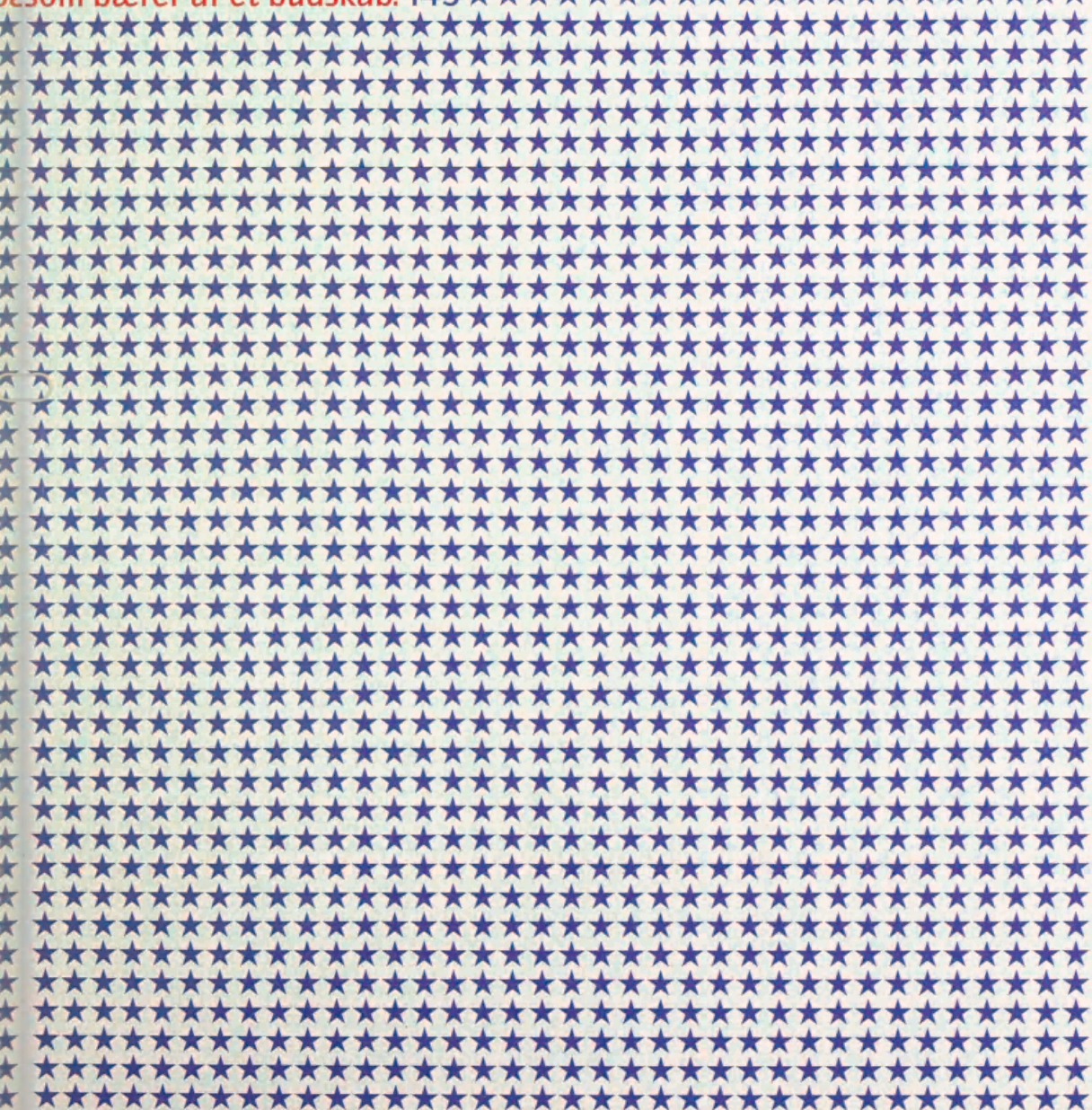

Papirnavnet ændres til at hedde karton, når opgaven for eksempel er
Cornflakes-pakken eller parfumeemballage på badeværelset, og har
et tydeligt familieskab til papirprodukterne. Karton kan stadig rives i
stykker, og som papiret tåler det ikke vand særligt godt.★★★★★★

Papirets utrolig lange udviklingshistorie har medført, at det i dag har
fået mange forskellige og unikke egenskaber. Selvfølgelig har et stykke
køkkenrulle, en indkøbspose og et stykke kopipapir ikke de samme
egenskaber; det er for eksempel ikke specielt godt at tørre vand op med
et stykke kopipapir.★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★

Hvad binder så alle disse produkter sammen? Det gør råstoffet, det er
lavet af. Definitionen på papir er: Et sammenfiltet væv af bearbejdede
plantefibre.★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★

Denne artikel vil koncentrere sig om papirets formåen til grafisk brug,
som bærer af et budskab. 145★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★

SHORT
STORY
FROM
PAPER
FRONT
STILL
LING

R Å S T O F F E R N E

SOM VÆSENTLIGSTE RÅSTOF TIL **MODERNE** PAPIR-

FREMSTILLING BRUGES LØV-, NÅLE- OG EUKALYPTUS-TRÆER.

FIBRENE I DE FORSKELLIGE TRÆSORTER ER IKKE ENS,

DERFOR BRUGER PAPIRFABRIKKERNE FORSKELLIGE

BLANDINGER AF FIBRE FOR AT FÅ DE RETTE EGENSKABER TIL

LIGE NETOP DEN TYPE PAPIR, DE FREMSTILLER. DESUDEN

ANVENDES OGSÅ BOMULDSFIBRE. BOMULDSFIBRE ER LANGE OG

VELEGNEDE TIL PAPIRPRODUKTION, MEN ER DYRE. DE BRUGES

DERFOR PRIMÆRT, HVOR DER ER **BEHOV** FOR BOMULDENS

UNIKKE EGENSKABER SOM FOR EKSEMPEL TIL AKVARELPAPIR.

Bomuldsfibre
bruges traditionelt
også til finere
brevpapir, det
såkaldt kludeholdige
papir. Indsamlet
genbrugspapir
er andet råstof til
ny papirproduktion.
Den eneste papir-
produktion, vi nu har
i Danmark, er gen-
brugspapir, som
fremstilles på
Dalum Papirfabrik
ved Odense.

BEARBEJDNING
AF TRÆET
DER FINDES
2 GRUNDMETODER
TIL AT BEARBEJDE
DET RÅSTOF,
HVORAF MAN
FREMSTILLER PAPIR:
1. MEKANISK TRÆMASSE,
BRUGES TIL
TRÆHOLDIGT PAPIR,
NAR TRÆERNE
ER FÆLDET
OG AFBARKET,
SLIBES TRÆET TIL
ET FINT PULVER - TRÆSLIB -
SOM EFTER-
FØLGENDE
BLIVER BEARBEJDET,
SÅ FIBRENE FLOSSER.
I DENNE METODE
HAR MAN EN GOD
UDNYTTELSE AF TRÆET,
MEN PROCESSEN
ER ENERGIKRÆVENDE.

2. Kemisk træmasse, bruges til såkaldt træfrit papir (så træfrit papir er på trods af betegnelsen lavet af træ). Træet fældes, afbarkes og hakkes til flis. Herefter koges flisen under tryk i en syre- eller baseopløsning. Træets fibre er nu blevet fritlagt nænsomt, og ligninen, der er et bindestof i træet, er fjernet. Papirfibrene kan nu bearbejdes, så de flosser. Denne proces medfører, at man kun bruger godt halvdelen af træet til papir, men den fjernede lignin bruges som energi (brændstof) på papirfabrikkerne.

FABRIKKE

150
1200
pruges som energi (brændstof) på fabri-
at træet til papir, men den fjernede lignin
fører, at man kun bruger godt halvdelen
arbejdes, så de flosser. Denne proces med-
i træet, er fjernet. Papirfibrene kan nu be-
nænsomt, og ligninen, der er et bindestof
opløsning. Træets fibre er nu blevet fritlagt
flisen under tryk i en syre- eller base-
afbarkes og hakkes til flis. Herefter koges
af betegnelsen lavet af træ). Træet fældes,
træfrit papir (så træfrit papir er på trods
5. Kemisk træmasse, bruges til såkaldt

Ligninen, som man koger væk i cellulosefremstillingen, er det naturlige binde-middel i træet. Det er det stof, der gør, at papiret gulner. Hvis vi f.eks. lægger en avis i solen, vil den blive gulbrun meget hurtigt. I papirfremstilling bruges der ikke klor. Det er mange år siden, dette kemikalie blev anvendt. Derfor er papir miljø-venligt. Når man har den færdige træmasse eller cellulosemasse, iblandes fyldstoffer, som kan bestå af kridt, kalk og kaolin. Alle disse komponenter tilsættes 99% vand og føres til en papirmaskine.

PAPIRMASKINEN

En papirmaskine er ca. 50 meter lang, 3 etager høj og op til 12 meter bred. Den består af 3 dele: vådparti, hvor papirbanen dannes, presseparti, hvor vandet presses ud og tørreparti, der fjerner de sidste overflødige vandrester, hvorpå papiret overfladelimes. Derved får det en skriveskarp overflade. Vandindholdet er i starten 99% og ender på 5-6% vand i det færdige papir. Det store vandforbrug i papirproduktionen tjener blot til at transportere papirfibrene. Efter tørrepartiet i papirmaskinen bliver papiret rullet op på en tamborrulle, der er en gigantisk metalrulle, der kan rumme godt 40 tons papirbane i op til ca. 9 meters bredde. Dette papir benævnes ubestrøget papir.

Denne kæmpe
rulle kan man nu
vælge at skære
til smalle rul-
ler, for derefter
at skære det ud
i ark, så det er
klar til brug på
trykkerierne og i
kopmaskinerne,
eller det kan
viderebehandles
som beskrevet
i det følgende. 153

Bestrygning

Det ubestrygte papir kan be-
stryges på begge sider med en
blandning af lindt, kaolin,
kalk og limstoffer. Denne maske
påføres papiret på en såkaldt
bestrygningsmaskine. Denne be-
strygning lægges ^{på} udelukkende
~~for~~ for at give papiret en bedre
overflade, så der opnås flottere
og jævnere tryk. Papiret benævnes
nu som mat bestryget, eller
silke papir. Bestrygningen kan
påføres i flere lag, jo flere lag,
des finere papir. Medium-,
dobbel- , trippelbestryget og
lindet kunsttryk.

Glitning

Rullen med mat-
bestrøget papir kan
viderebehandles i
en superkalander-
maskine, hvor papir-
overfladen glittes
(glattes), så over-
fladen fremstår
meget glat og blank.
En superkalander
består af valser, der
er skiftevis hårde
og bløde (stål og
gummi). Den friktion,
der opstår, når stål-
valsen presses ind
i gummivalsen
med papirbanen
imellem, gør, at
papiret bliver blankt.
Papiret benævnes
nu som glittet eller
gloss papir.

156

ART VALS PAPER

Hvis kravet er optimal læsbarhed, skal man vælge ubestrøget og gerne svagt gulligt papir. Ubestrøget papir er det, der er tættest på det oprindelige papir, og føles meget „papiragtigt“. Brevpapir og kopipapir er som oftest ubestrøget papir. De fleste fag- og skønlitterære bøger er trykt på ubestrøget papir på grund af ønsket om god læsbarhed. De senere år har trenden været, at livsstils-bøger og brochurer også bliver trykt på ubestrøget papir. Et matbestrøget papir giver flotte billeder kombineret med god læsbarhed, da der ikke er genskin fra papiroverfladen. Matbestrøget papir bruges til en stor del af de brochurer og foldere, der produceres i dag. Er billederne akvareltegninger, kan man vælge at bruge et tonet kunsttryk-papir i stedet for et hvidt papir, hvilket giver et blødere udtryk. Glittet bestrøget papir giver krævende farvebilleder optimalt – her er det billederne, der skal fortælle

historien, og der er lidt eller ingen tekst.

Papiret taler til alle sanser 158

Bestrygning eller ikke bestrygning, det kan vi se med det blotte øje, og vi vurderer lynhurtigt et trykt medie, når vi ser det. Ser det eksklusivt ud? Passer papiret til indholdet? Vi er ikke altid bevidste om det, men papirets overflade taler også til vores følesans, og mange grafiske designere vælger papiret med fingrene. Papir med specielle farver eller prægede overflader kan være en del af formgivningen og give et stofligt indtryk.

or at
opnå spændende
kontraster kan
man i eller efter
trykprocessen
påføre matte og
blanke laktyper,
samt guld- og

sølvtryk.

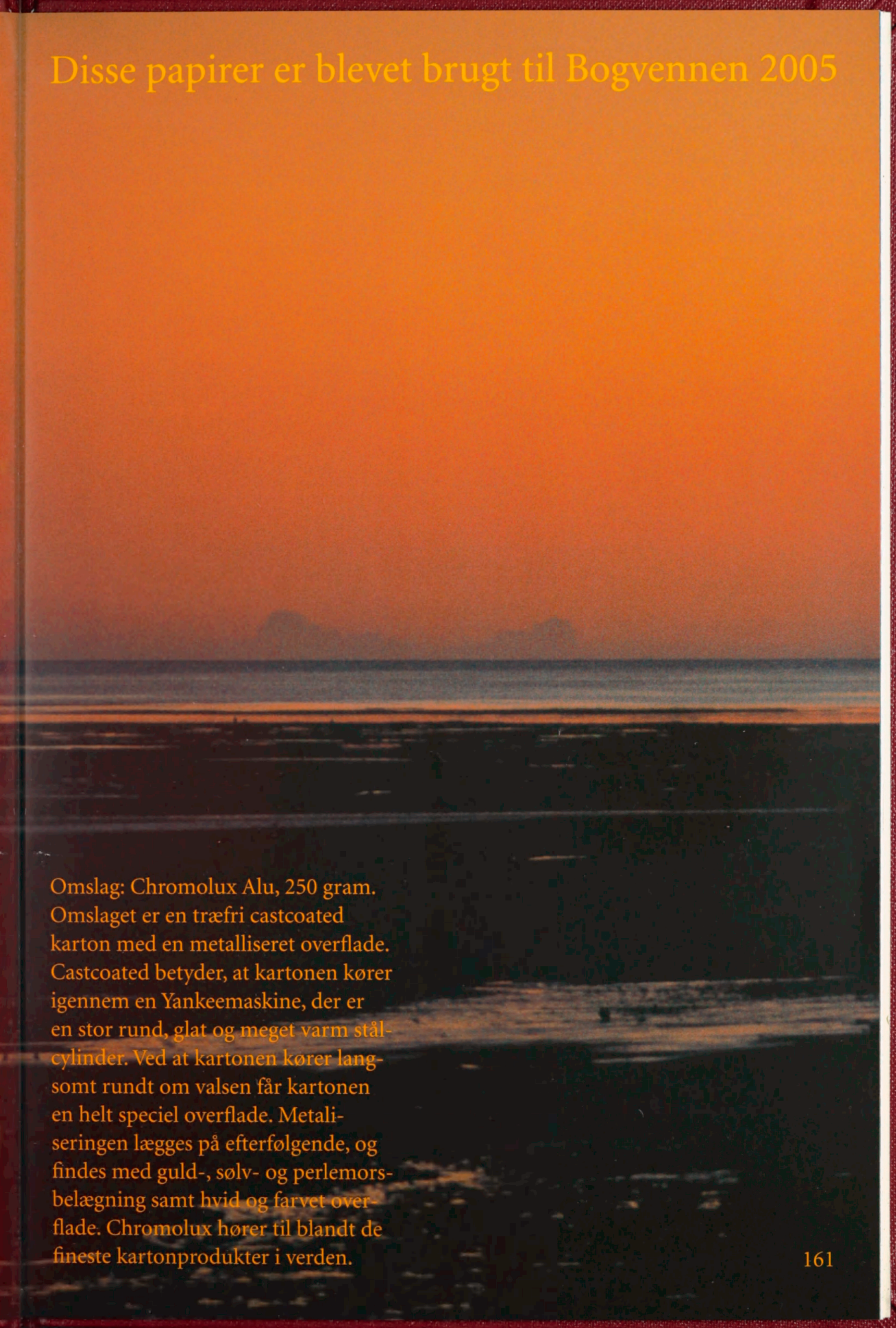
Disse
effekter kan for-
stærke indtrykket.
En anden sanse-
effekt er prægning,
hvor udvalgte
motiver kan
fremstå ophøjet
i forhold til den
øvrige overflade.

Papirordbog for feinschmeckere – herunder bogelskere

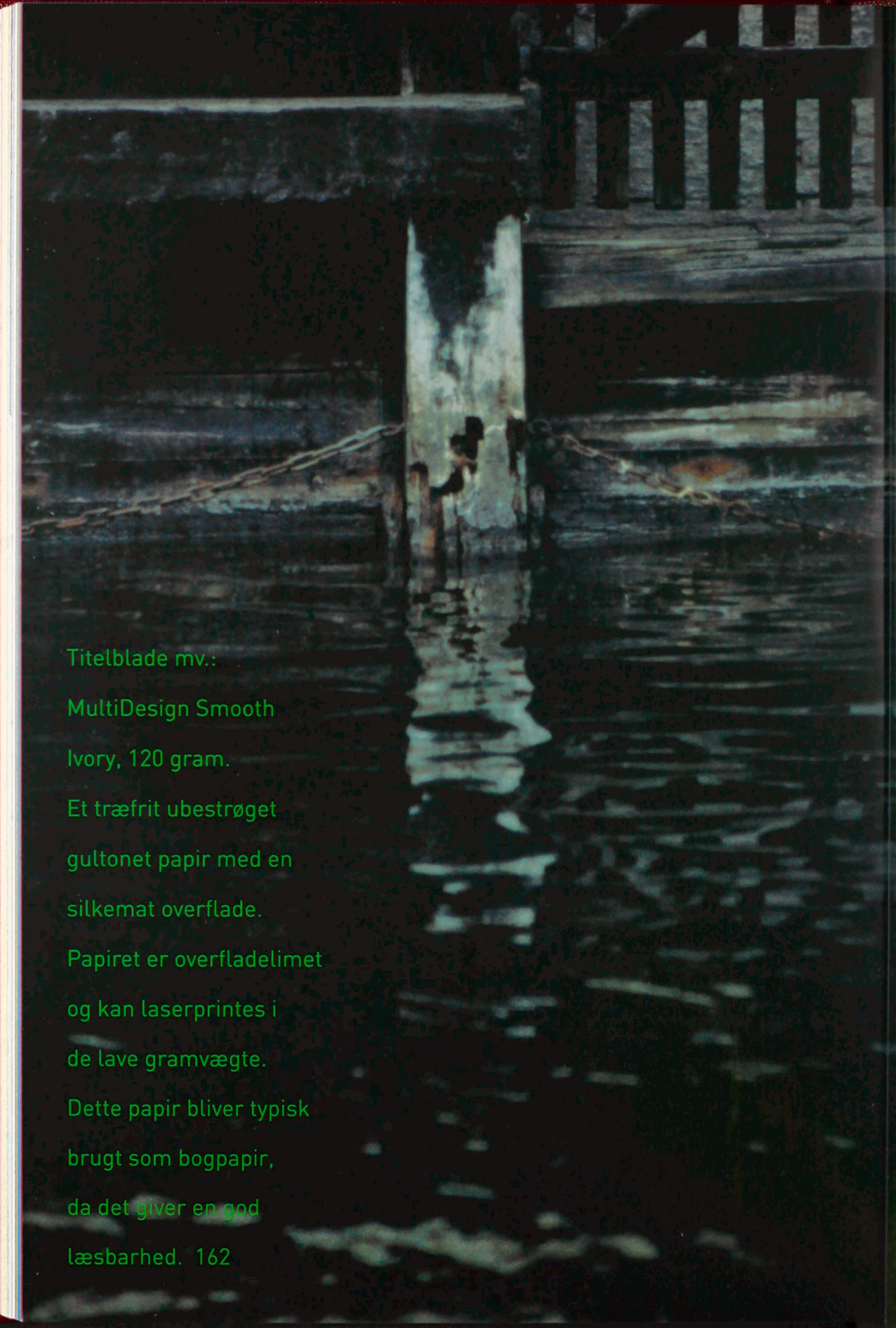
Gramvægt: Udtryk for, hvad 1 × 1 meter papir vejer. I øvrigt er 16 ark A4 = 1 m². **Opacitet:** Papirets gennemskinnelighed. Ved høj opacitet kan man ikke se bagsidetrykket gennem papiret. Ved lav opacitet er papiret transparent (gennemsigtigt). **Bulk:** Udtryk for, hvad papiret vejer i forhold til papirets tykkelse. Bulkigt papir er tykt, uden at det vejer ret meget. **Griffighed:** Den „musik“ der er i et stykke papir, hvis man ryster det. **Papirets formering:** Også kaldet „bunden“ i papiret. De „skyer“ man ser, hvis man holder papiret op mod lyset og kigger igennem det. Meget grove skyer og klatter kaldes for dårlig formering. **Baneretning:** Under papirfremstilling vil fibrene fortrinsvis lægge sig i samme retning, nemlig i den retning massen kommer ud af papirmaskinen på – dvs. på langs i papirbanen. Man taler om „smal bane“ og „bred bane“. Smal bane opstår ved, at papiret skæres i ark, hvor fibrene løber parallelt med arkets lange side. I bred bane skæres arket, så fibrene løber parallelt med arkets korte side. **Bøttepapir:** Et navn for håndgjort papir. Ved håndgjort papirfremstilling dypper man en ramme med et fint net i bunden ned i et kar (bøtte) med papirmasse rørt op i vand. Papiret bliver lidt tyndere ved rammens kanter, så papiret får „bøttekant“. Når man trækker rammen op fra karret, løber vandet igennem det fine net i bunden. Efterfølgende trykkes det våde papirark ned på et stykke filt. Når der er en stak af skiftevis filt og papir, presses stakken fri for overflødigt vand. Til slut hænges arkene til tørre og overfladelimes. **Vandmærke:** I papirmaskinens vådparti kan man sy et motiv fast på en rulle, benævnt dandyrulle der ruller hen over den endnu fugtige papirbane. Der, hvor motivet er, bliver papiret lidt tyndere. Når man holder det færdige papirark op mod lyset, vil motivet fremstå lidt lysere. Typisk vil det være papirfabrikkens logo eller produktnavnet, man ser i papiret. Et vandmærke kaldes også for papirets „sjæl“.

Disse papirer er blevet brugt til Bogvennen 2005

Omslag: Chromolux Alu, 250 gram.
Omslaget er en træfri castcoated karton med en metalliseret overflade. Castcoated betyder, at kartonen kører igennem en Yankeemaskine, der er en stor rund, glat og meget varm stål-cylinder. Ved at kartonen kører langsomt rundt om valse får kartonen en helt speciel overflade. Metalliseringen lægges på efterfølgende, og findes med guld-, sølv- og perlemorsbelægning samt hvid og farvet overflade. Chromolux hører til blandt de fineste kartonprodukter i verden.

Titelblade mv.:

MultiDesign Smooth

Ivory, 120 gram.

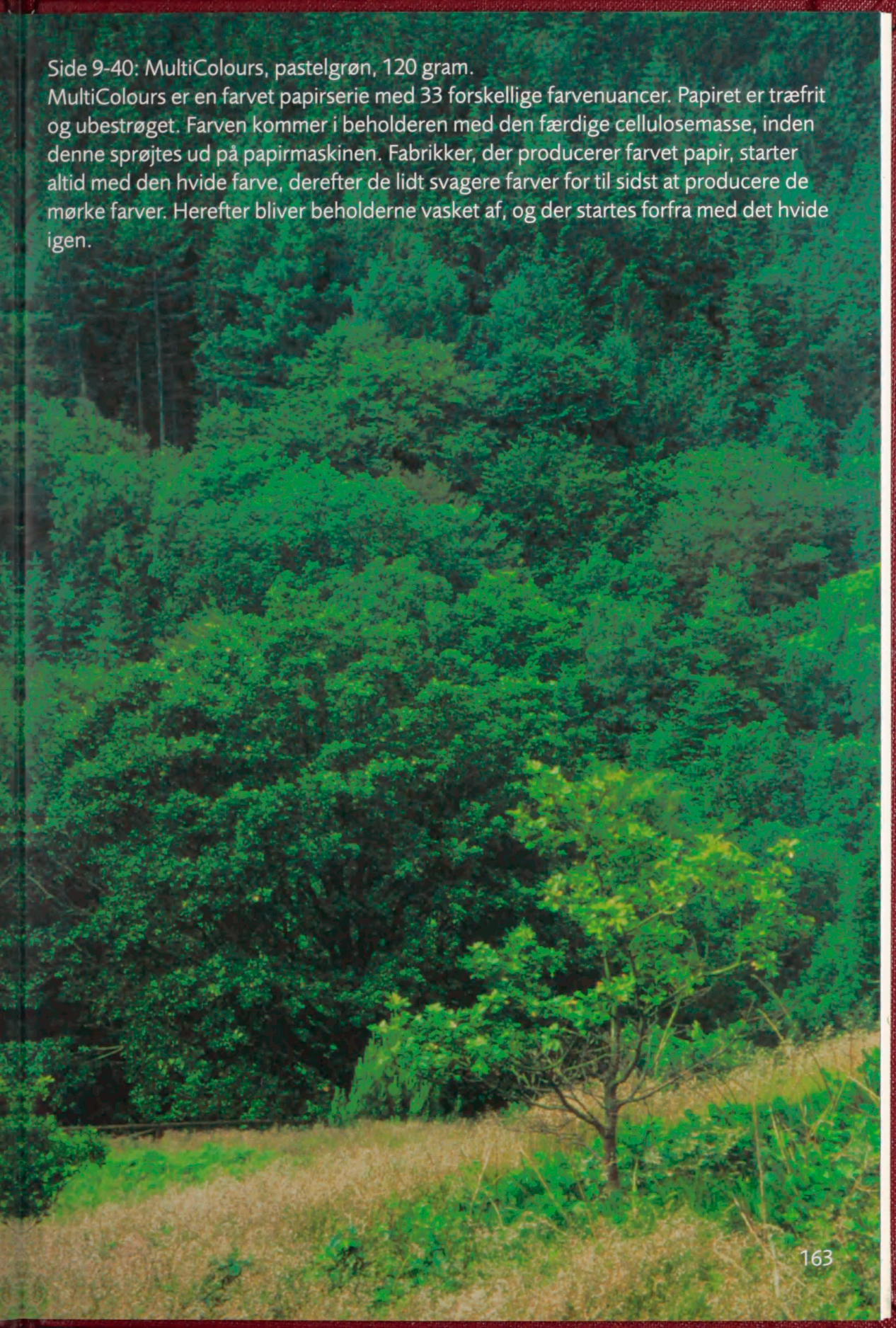
Et træfrit ubestrøget
gul-tonet papir med en
silke-mat overflade.

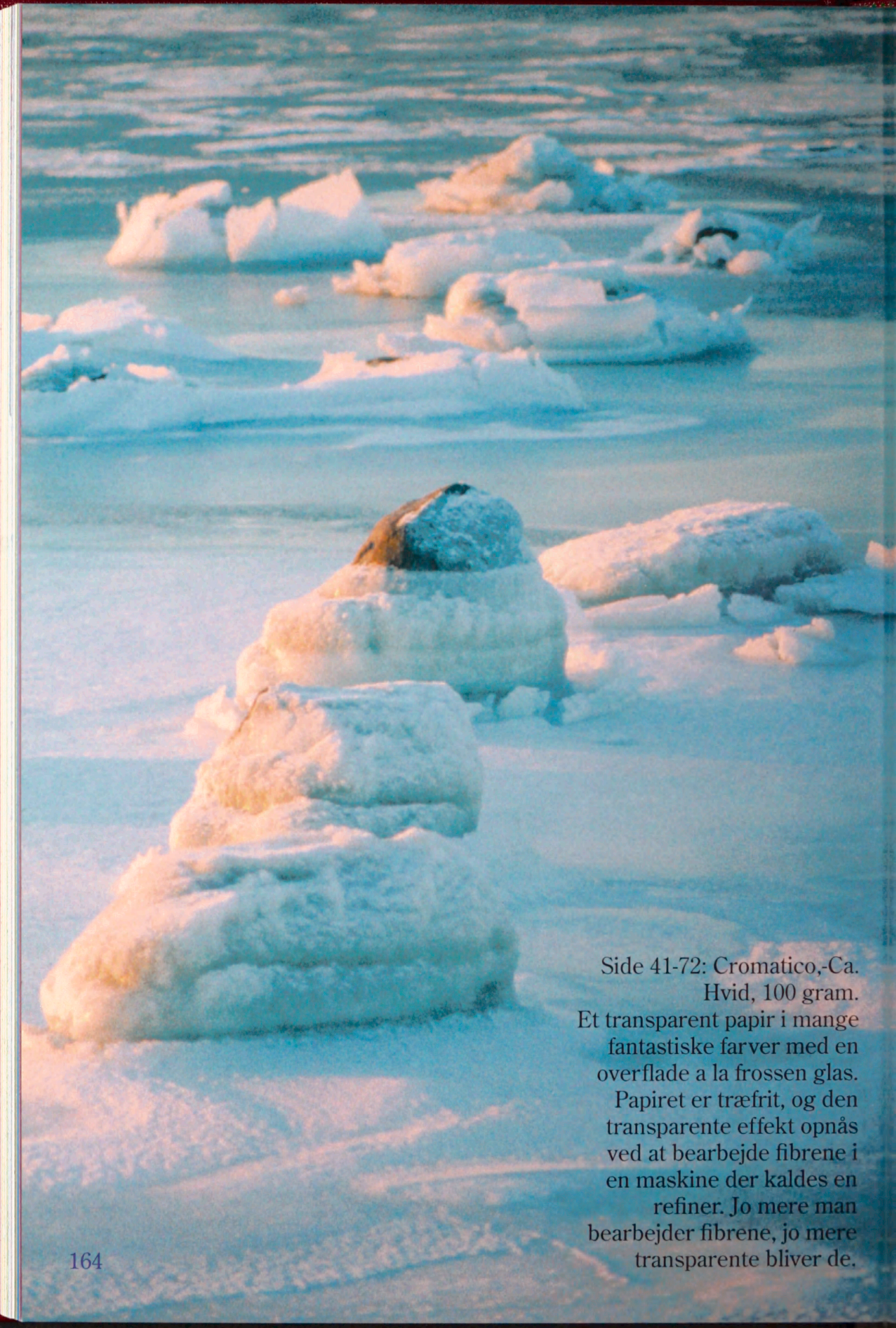
Papiret er overfladelimet
og kan laserprintes i
de lave gramvægte.

Dette papir bliver typisk
brugt som bogpapir,
da det giver en god
læsbarhed. 162

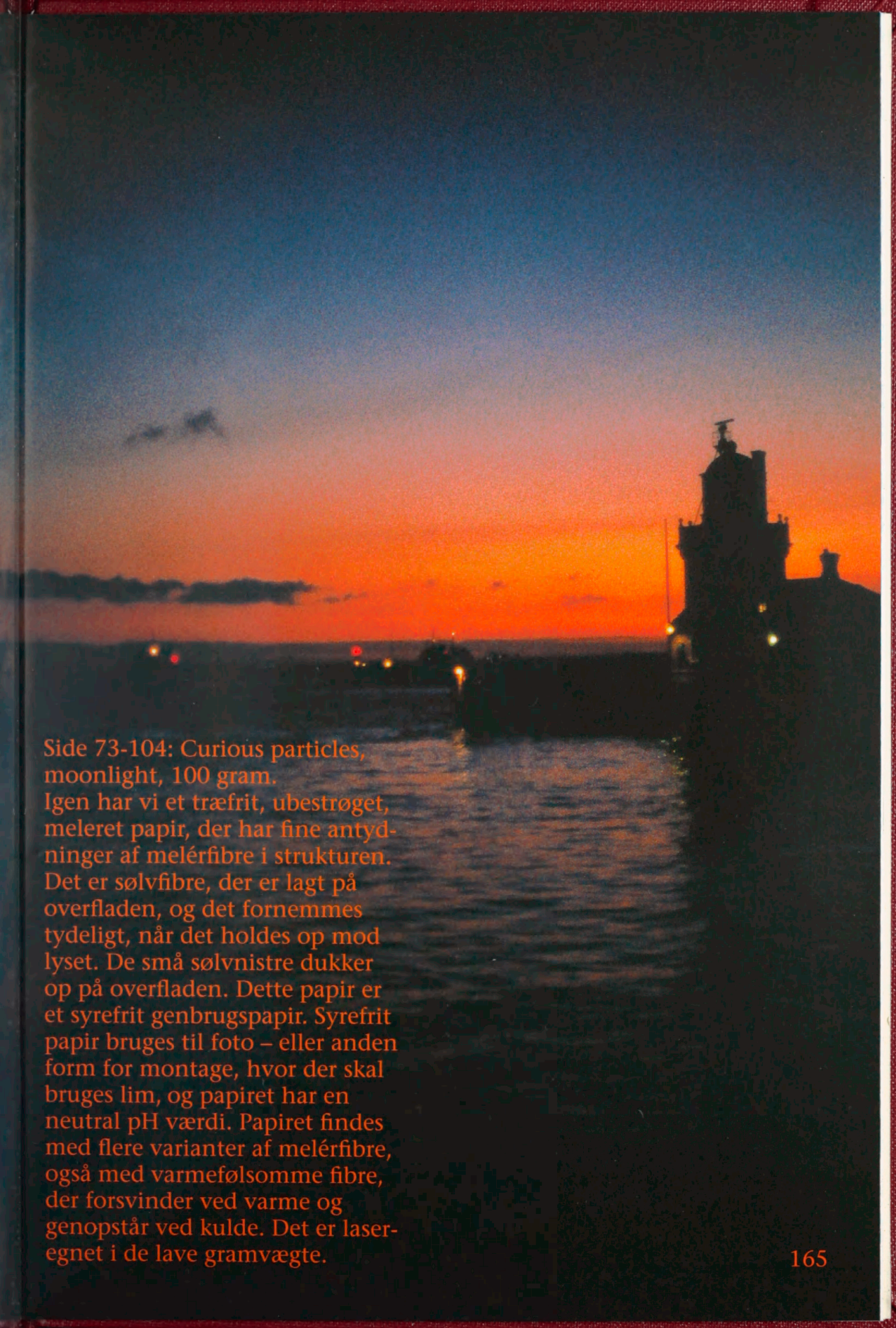
Side 9-40: MultiColours, pastelgrøn, 120 gram.

MultiColours er en farvet papirserie med 33 forskellige farvenuancer. Papiret er træfrit og ubestrøget. Farven kommer i beholderen med den færdige cellulosemasse, inden denne sprøjtes ud på papirmaskinen. Fabrikker, der producerer farvet papir, starter altid med den hvide farve, derefter de lidt svagere farver for til sidst at producere de mørke farver. Herefter bliver beholderne vasket af, og der startes forfra med det hvide igen.

Side 41-72: Cromatico,-Ca.
Hvid, 100 gram.
Et transparent papir i mange
fantastiske farver med en
overflade a la frossen glas.
Papiret er træfrit, og den
transparente effekt opnås
ved at bearbejde fibrene i
en maskine der kaldes en
refiner. Jo mere man
bearbejder fibrene, jo mere
transparente bliver de.

Side 73-104: Curious particles,
moonlight, 100 gram.

Igen har vi et træfrit, ubestrøget, meleret papir, der har fine antydninger af melérfibre i strukturen. Det er sølvfibre, der er lagt på overfladen, og det fornemmes tydeligt, når det holdes op mod lyset. De små sølvnistre dukker op på overfladen. Dette papir er et syrefrit genbrugspapir. Syrefrit papir bruges til foto – eller anden form for montage, hvor der skal bruges lim, og papiret har en neutral pH værdi. Papiret findes med flere varianter af melérfibre, også med varmfølsomme fibre, der forsvinder ved varme og genopstår ved kulde. Det er laser-egnet i de lave gramvægte.

Side 105-136:

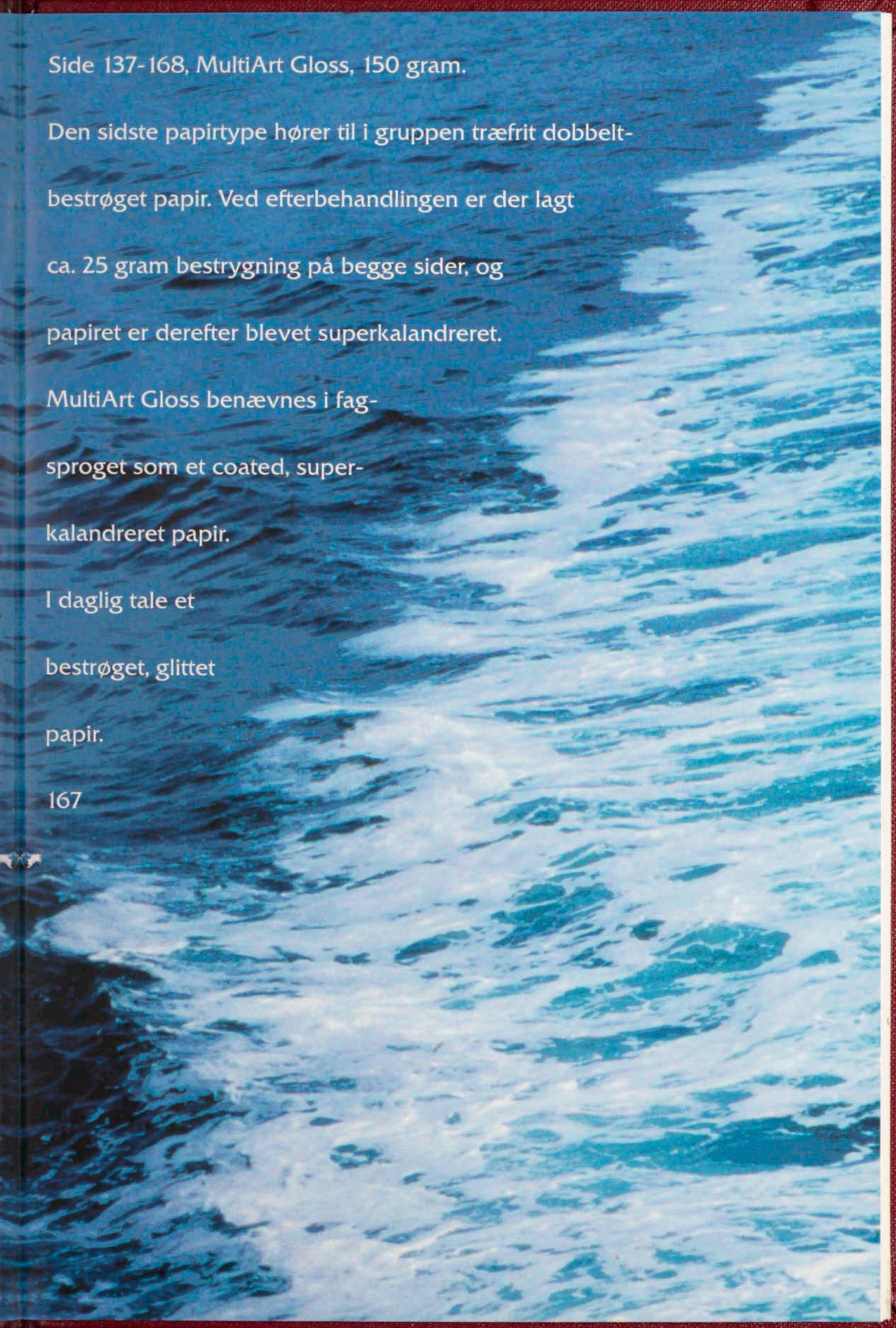
CyclusOffset,

140 gr.

Papiret er
matglittet,
men ubestrøget.

Fås fra 70 til
350 gram.

Et 100% dansk
genbrugspapir
fra den sidste
danske papirfabrik,
Dalum i Odense.

Side 137-168, MultiArt Gloss, 150 gram.

Den sidste papirtype hører til i gruppen træfrit dobbelt-
bestrøget papir. Ved efterbehandlingen er der lagt
ca. 25 gram bestrygning på begge sider, og
papiret er derefter blevet superkalandreret.

MultiArt Gloss benævnes i fag-
sproget som et coated, super-
kalandreret papir.

I daglig tale et
bestrøget, glittet
papir.